

БЕРГЕ, НАРЫН БАЙДАЛДА

Тыва Республикада иелернин, чаштарнын, уругларнын байдалынын дугайында

Нинтиселде бичин уругларны каалды байдалдын ным база бир көргүзүктү — чаш уругларнын өлүм-хораар чорун, азы 1000 төрүттүгөн чаштан 1 хардынга чедир чок болган уругларнын саны. Тыва Республикада чаш уругларнын өлүм-хораар чорун федералдык көргүзүлгөн орнорчок (РФ де 17,4 хуу база, Тывада 32,4 хуу болуп турар).

Россия Федерациясында чаштарны хораар чорун, чыжа, Германия, Франция, Нидерланды, Великобритания, Норвегия, Канадала 2 катал, Япония, Швейцария болган Финляндиядан 3 катал көвөй база, а Тывада оо көртүзү оон-лаа кырындаан 2 катал ууг.

Чаштарнын хораар чоруну кол чыдаганынары — тыншы организми аары, төрүмүлүк кошк болуру. Ол чыдаганынаран өлүм-хораарын чыдагандар дээр, хөрөжөнөрин болган чаш уругларнын каалды камгалаанын медициналык каалдырларын экижделери чыдаар.

Иелерни өлүм чоруну Тыва Республикада (10 муу кире түртүгөн уруг оонаштыр) 1990 чыла — 158, 1991 чыла — 151,2 таварылга болган. а РФ де ол көртүзү 1990 чыла — 47,4 болган. Ие ижилерин өлүм чоруну кол чыдагана — божула үезинде наркылаанын болган божула соонда, иштөө үезинде наркылаан аарыры база аарылар.

Иени өлүм чоруну чыдаганына деисзоринг социал-экономикалык саймаларын хуу депнеддин, эмчилерин бедж мергежидиг энеси, көздө акusher-гинекологтарнын чедиспесе, божу-дуга эмбел чедиспесин матернал-техникте базасыны саяларга хамаалары.

Акusher-гинекологтар-би-де хаадырыла 10 муу чурттакча оонаштыр Тывада 1,7 хуу болуп турар (РФ де — 2,2). бедж мергежидиг акusher-гинекологтарнын хуузу 1992 (Ууачым, Эзес № 193 «Шинда»).

Амгы үеде Тывада бо чылдын ишары 1-де байдал-биле оорга чуну аарыг 243 уруг, далай аарыгы — 174, төрүмүлүк хууу аарыгыг 460 уруг үзетта турар. 16 харга чедир инвалдл пособе-нин 910 уруг аа турар, а чындаан турар инвалдл уруг-лар (16 харлаа өрү) — 333, акusher болган педидария алганга магадылаттыгын хаалас эмчи кызым чедире чыдагыла кызым чедире оор. Бичангы өлүм оор салгалдын каалы көрүпсө, оуу со-инвал-экономикаг, экологтуг байдалдар-биле холбаары чыдаар.

Бичангы нинтиселдин социал-экономикаг бегелери не-чаштын камгалаанын уругларнын өздүксинге мате-риалдыг болган сан-хөөнүг долу дузанын чедиртпейт келген. Алаа акша-көргөниги чүгө артын камгалаанын принцип-биле үндүрүп бер-ири турар хөөнө. Не-чаштын каалды кызым-да мурунче са-дызынга кичөөгөй кошкак. Мындага чедир олче тускай ажилалдырышынын ажилал-тынмаан.

Амгы үеде чоңуу орудал-зын батканы-биле күнүне салымшыныры ээксезинде не-чаштын айтканын улам чыдагыла. Бир эвс 91 чыдаа школа назыны чед-се уруглар албан чедиринге 23,9 млн. рубль, школа-ларга — 91 млн. рубль үн-дүргөн болса, бо чыдын таву-да 233 млн. база 892 млн. рубль үндүргөнгө. Рубльдын үнөзигин барык 20 катал хууулааны алырга, күнүнүн маана чаргылаа, ам ээксез турар-ым.

1992 чылдын сентябрь 1-де уругларга чүгө 2 туугат аажылаа кирген: ол Шур-макта 160 олуттуг школа чыныгы тудуу база Кызыл-Дагда 40 олуттуг школа мастерская. Ол хөрөдө уруглар олуттарынын сыйрык нормала 7,6 хуу аажы турар, Кызылда эвс-сачче 3 муу аажы уруг оорулаа турар, ажалыг сентеле 26 хуу уруглар албан чедиринге чыдаа. Кызылда өске чедир-де чаагайымтыгын уруглар албан чедире чок.

Школаларга байдал оон дээрелес. Олуттар чедиспесинде хууулаа 33,5 хуу, көздө 25,5 хуу уруглар ийги ээксез өөренип тур-ар. Уруглар бараанынын өртзүн аарыны хырынга ассортиментин база чыаыс. Чаа төртүгөн чаштарга комплектир чедиспесе. Уруглар бараанынын эк-көздө баштай ууг төлээр байдалар шаштыкпал турар, а «Ростородежа» чээди ал-бан турар.

Уруглар литературанын чедиспесин улам дам барган. Чыдагыла — паралага баа-зынын кошкак, сазын өртзүн болган дегерээр ажилаларын өртзүн үлүү, уруглар литературанын үндү-реринин бот-үзүн 20 катал өскөн. Полиграф дегерелесини кошкандан 1-5 каталарына өнүг чүрүктө номналы аажы-аажы чедире: Уфа, Смоленск, Иркутский үндү-рүл турар. Бөгүн уруглардык сунуулардык дег сунуу материалдык үндүксинг номнар бажиттимей турар.

Экономикаг кырыс үзүм-дө уруглар чедиспесин баа-ла-ла шипиттертинге баа-ла турар. 1987 чыла-ла совет-терга 54 сүт кунулында ты-рык кердигин чыдаа-ла деп план боттатмаан. Чүгээр болуу шүгүзүн бижил каар. Ол шыкшас доскаарын кырыга тускай бажиттиг сазыны чыштырар, мөөгүнү кайы бугурага дузанын, айны, хүнүн бижил каар.

Дузаан мөөгүнү салдырла хууулаа алыр бегине товаро-вед оо шыныры бадыткаан сертификаттын, маркировкага баа мөөгүнү бодун кичөөгөй хылаа көөр. Кызылда үезинде сертификаттын дүүнө чүүдөр илерээр болза, ол доразан түнел ач үндүргө, лаборатортуг хылааа кыл-ды-биле санитар-эпидемио-логтуг төлө чынаарын. Оон соонда чүгө санитар эмчилик чөшкөсүн-биле дузаан мөөгү-нү салды болур.

Хуу кижилерин дузаан мөөгүнү салдыг дүзүр ай болбас. Чүгө тускай бугу-рүленин ажилаларынын белдескө мөөгүнү чоңга са-ды болур. Олга ОНДАР. Санитар эмчи. Чөөн-Хемчик район.

кудуруулан думчууун бажыга чедир уууну 40 сантиметр чедир турар акшер дегелер хун бурга оон-ол тоина чек болган. Оон-ол артынчыларын сыйрып, теле-фон шугунарларын пластик карттарын картан чип. чед алаан шөйдүгөн пластик холдайларын деже хемирип, ээксез эвс когаралаа хоорай-га чедирип турарлар. Дашты-га машина арттырып каап, эвсээр үр үеде чыдаа чоруг барган чочаакчаларын бот-лыртын шоруну. Машинанын электрия хандырылаанын картны хемирип чип, хары-даа оураа хемирип каалка таварыгалаар бо-ла болуулар апарган.

«Труд» солудан. Чыаанын ала берген чугаа-жон. Ол оорукче бодуну аажы-төдүн угал-башкарып шыдаан. Улут олу Алексей совокунда гараж ортелекчи-зи, оон бичези Александр Кызылда профессионал-тех-никте училнеде директор, а Валера кызыл өнүг бегин чагай «КамАЗ» мунуп ал-ган, хере шаап каан санын кежи дег, орту дегем орха-тарыг Хендереге шаап турла учуршан мен.

Назы-харынын аайы-биле пенсияг үнүп, ийик тек-никиздин харыла-лаа, ты-ныгыр кижиг тынчыгыр-ла болгай. Донтак Чамыевич Дагабайды кооператорлар ажил-агыг саймалар эгел-дөдө, молдурлар хуу-лаа ая, кооператор болур деп баарга, чамдык ко-чургак кижилер «Алы мунуп, мал соондан кылаштал чораян эвс. Дагабайдын оогу хей чүсө-дир» деп-даа турга.

Чылдар эрткен, Шаандыг техниканы бидилди мастер-ни, пенсионер, кооператор Донтак Чамыевич белбеге-даа болза, шапкан ийик ботрог, алгыны халчок кара аядын мунчанга, бир колба боа малдын соочке халаан боа чораянын харам-биле болган. Салым-чалаанын тектик бо хунирде малын чүтүп. Ээр-Хаайларын чүт-тинда мал-магалын, бай-шыкка чурттал ооруга, ий-жи магалдан танмас молу. Назы-тар деп чүсө ындын баа мыйнаа, Донтак Чамы-евичнин шадган дег катыг

байдалы Тес-Хем (5 сүт кунулагы), Уауг-Хем (4) чедип алган. Район төлөригиде аягыда, Кай-Хем, Тожу, Тан-ды, Сүт-Хол районларыг сурларында сүт кунуларын чок.

Сүт кунулагыда колдуудга кофеир, сүт, зворог, сазык, кооткан кунгаг сүт холук-сазы белдеткитин турар. Кызылда автобактерин, бич-лин ажитылыг холукса-лары кызып турар, мичал-да-да ол болганчок-ла үкүт-төл бээр.

Надык камгала министр-ствоонун саян турары-биле, уруглар чедиспесин ассортимен-тинге өттүг, ногаалыг поре-дөр, киелик, морс, хаттардан желе-биле иемеп болур. Ол чүд бодунмай келген. Өөрелде, кижизидте болгып уругларын хостуг үезин багай организастап турарында иемде социал дымчыгышынын байдалы-ры турустуну турар.

1992 чылдын январь 1-де байдал-биле өөрелде кижизидте четкизинде 271 уруг-лаа сазы, 159 школа, оон шипинде 7 школа уганыг кошкак уругларга тускайла-тынган, 3 школа-интернат бар. Оксук болган кулаа дүйл уруглар школа-интернат-ларында материал-техникте базанын багайында уруг-ларын ээксез байдалы ындын-ла эвс ээс.

Республикада шипинде орнаныр аарыг, көөр багай уругларга өөрелдег чедире тускайлаттырмаан. Людмила ЭРДИНБЕЕВА. Тыва Республиканын Президентинин өг-бүлө болган не-чаш айтыр-ларынн талазы-биле көүзүксини.

«Сөвкөсү» ажилалдык чыдаар. Ол шыкшас доскаарын кырыга тускай бажиттиг сазыны чыштырар, мөөгүнү кайы бугурага дузанын, айны, хүнүн бижил каар. Дузаан мөөгүнү салдырла хууулаа алыр бегине товаро-вед оо шыныры бадыткаан сертификаттын, маркировкага баа мөөгүнү бодун кичөөгөй хылаа көөр. Кызылда үезинде сертификаттын дүүнө чүүдөр илерээр болза, ол доразан түнел ач үндүргө, лаборатортуг хылааа кыл-ды-биле санитар-эпидемио-логтуг төлө чынаарын. Оон соонда чүгө санитар эмчилик чөшкөсүн-биле дузаан мөөгү-нү салды болур.

Хуу кижилерин дузаан мөөгүнү салдыг дүзүр ай болбас. Чүгө тускай бугу-рүленин ажилаларынын белдескө мөөгүнү чоңга са-ды болур. Олга ОНДАР. Санитар эмчи. Чөөн-Хемчик район.

кудуруулан думчууун бажыга чедир уууну 40 сантиметр чедир турар акшер дегелер хун бурга оон-ол тоина чек болган. Оон-ол артынчыларын сыйрып, теле-фон шугунарларын пластик карттарын картан чип. чед алаан шөйдүгөн пластик холдайларын деже хемирип, ээксез эвс когаралаа хоорай-га чедирип турарлар. Дашты-га машина арттырып каап, эвсээр үр үеде чыдаа чоруг барган чочаакчаларын бот-лыртын шоруну. Машинанын электрия хандырылаанын картны хемирип чип, хары-даа оураа хемирип каалка таварыгалаар бо-ла болуулар апарган.

«Труд» солудан. Чыаанын ала берген чугаа-жон. Ол оорукче бодуну аажы-төдүн угал-башкарып шыдаан. Улут олу Алексей совокунда гараж ортелекчи-зи, оон бичези Александр Кызылда профессионал-тех-никте училнеде директор, а Валера кызыл өнүг бегин чагай «КамАЗ» мунуп ал-ган, хере шаап каан санын кежи дег, орту дегем орха-тарыг Хендереге шаап турла учуршан мен.

Назы-харынын аайы-биле пенсияг үнүп, ийик тек-никиздин харыла-лаа, ты-ныгыр кижиг тынчыгыр-ла болгай. Донтак Чамыевич Дагабайды кооператорлар ажил-агыг саймалар эгел-дөдө, молдурлар хуу-лаа ая, кооператор болур деп баарга, чамдык ко-чургак кижилер «Алы мунуп, мал соондан кылаштал чораян эвс. Дагабайдын оогу хей чүсө-дир» деп-даа турга.

Чылдар эрткен, Шаандыг техниканы бидилди мастер-ни, пенсионер, кооператор Донтак Чамыевич белбеге-даа болза, шапкан ийик ботрог, алгыны халчок кара аядын мунчанга, бир колба боа малдын соочке халаан боа чораянын харам-биле болган. Салым-чалаанын тектик бо хунирде малын чүтүп. Ээр-Хаайларын чүт-тинда мал-магалын, бай-шыкка чурттал ооруга, ий-жи магалдан танмас молу. Назы-тар деп чүсө ындын баа мыйнаа, Донтак Чамы-евичнин шадган дег катыг

Чылдар эрткен, Шаандыг техниканы бидилди мастер-ни, пенсионер, кооператор Донтак Чамыевич белбеге-даа болза, шапкан ийик ботрог, алгыны халчок кара аядын мунчанга, бир колба боа малдын соочке халаан боа чораянын харам-биле болган. Салым-чалаанын тектик бо хунирде малын чүтүп. Ээр-Хаайларын чүт-тинда мал-магалын, бай-шыкка чурттал ооруга, ий-жи магалдан танмас молу. Назы-тар деп чүсө ындын баа мыйнаа, Донтак Чамы-евичнин шадган дег катыг

Чылдар эрткен, Шаандыг техниканы бидилди мастер-ни, пенсионер, кооператор Донтак Чамыевич белбеге-даа болза, шапкан ийик ботрог, алгыны халчок кара аядын мунчанга, бир колба боа малдын соочке халаан боа чораянын харам-биле болган. Салым-чалаанын тектик бо хунирде малын чүтүп. Ээр-Хаайларын чүт-тинда мал-магалын, бай-шыкка чурттал ооруга, ий-жи магалдан танмас молу. Назы-тар деп чүсө ындын баа мыйнаа, Донтак Чамы-евичнин шадган дег катыг

Чылдар эрткен, Шаандыг техниканы бидилди мастер-ни, пенсионер, кооператор Донтак Чамыевич белбеге-даа болза, шапкан ийик ботрог, алгыны халчок кара аядын мунчанга, бир колба боа малдын соочке халаан боа чораянын харам-биле болган. Салым-чалаанын тектик бо хунирде малын чүтүп. Ээр-Хаайларын чүт-тинда мал-магалын, бай-шыкка чурттал ооруга, ий-жи магалдан танмас молу. Назы-тар деп чүсө ындын баа мыйнаа, Донтак Чамы-евичнин шадган дег катыг

Чылдар эрткен, Шаандыг техниканы бидилди мастер-ни, пенсионер, кооператор Донтак Чамыевич белбеге-даа болза, шапкан ийик ботрог, алгыны халчок кара аядын мунчанга, бир колба боа малдын соочке халаан боа чораянын харам-биле болган. Салым-чалаанын тектик бо хунирде малын чүтүп. Ээр-Хаайларын чүт-тинда мал-магалын, бай-шыкка чурттал ооруга, ий-жи магалдан танмас молу. Назы-тар деп чүсө ындын баа мыйнаа, Донтак Чамы-евичнин шадган дег катыг

«Сөвкөсү» ажилалдык чыдаар. Ол шыкшас доскаарын кырыга тускай бажиттиг сазыны чыштырар, мөөгүнү кайы бугурага дузанын, айны, хүнүн бижил каар. Дузаан мөөгүнү салдырла хууулаа алыр бегине товаро-вед оо шыныры бадыткаан сертификаттын, маркировкага баа мөөгүнү бодун кичөөгөй хылаа көөр. Кызылда үезинде сертификаттын дүүнө чүүдөр илерээр болза, ол доразан түнел ач үндүргө, лаборатортуг хылааа кыл-ды-биле санитар-эпидемио-логтуг төлө чынаарын. Оон соонда чүгө санитар эмчилик чөшкөсүн-биле дузаан мөөгү-нү салды болур.

Хуу кижилерин дузаан мөөгүнү салдыг дүзүр ай болбас. Чүгө тускай бугу-рүленин ажилаларынын белдескө мөөгүнү чоңга са-ды болур. Олга ОНДАР. Санитар эмчи. Чөөн-Хемчик район.

кудуруулан думчууун бажыга чедир уууну 40 сантиметр чедир турар акшер дегелер хун бурга оон-ол тоина чек болган. Оон-ол артынчыларын сыйрып, теле-фон шугунарларын пластик карттарын картан чип. чед алаан шөйдүгөн пластик холдайларын деже хемирип, ээксез эвс когаралаа хоорай-га чедирип турарлар. Дашты-га машина арттырып каап, эвсээр үр үеде чыдаа чоруг барган чочаакчаларын бот-лыртын шоруну. Машинанын электрия хандырылаанын картны хемирип чип, хары-даа оураа хемирип каалка таварыгалаар бо-ла болуулар апарган.

«Труд» солудан. Чыаанын ала берген чугаа-жон. Ол оорукче бодуну аажы-төдүн угал-башкарып шыдаан. Улут олу Алексей совокунда гараж ортелекчи-зи, оон бичези Александр Кызылда профессионал-тех-никте училнеде директор, а Валера кызыл өнүг бегин чагай «КамАЗ» мунуп ал-ган, хере шаап каан санын кежи дег, орту дегем орха-тарыг Хендереге шаап турла учуршан мен.

Назы-харынын аайы-биле пенсияг үнүп, ийик тек-никиздин харыла-лаа, ты-ныгыр кижиг тынчыгыр-ла болгай. Донтак Чамыевич Дагабайды кооператорлар ажил-агыг саймалар эгел-дөдө, молдурлар хуу-лаа ая, кооператор болур деп баарга, чамдык ко-чургак кижилер «Алы мунуп, мал соондан кылаштал чораян эвс. Дагабайдын оогу хей чүсө-дир» деп-даа турга.

Чылдар эрткен, Шаандыг техниканы бидилди мастер-ни, пенсионер, кооператор Донтак Чамыевич белбеге-даа болза, шапкан ийик ботрог, алгыны халчок кара аядын мунчанга, бир колба боа малдын соочке халаан боа чораянын харам-биле болган. Салым-чалаанын тектик бо хунирде малын чүтүп. Ээр-Хаайларын чүт-тинда мал-магалын, бай-шыкка чурттал ооруга, ий-жи магалдан танмас молу. Назы-тар деп чүсө ындын баа мыйнаа, Донтак Чамы-евичнин шадган дег катыг

Чылдар эрткен, Шаандыг техниканы бидилди мастер-ни, пенсионер, кооператор Донтак Чамыевич белбеге-даа болза, шапкан ийик ботрог, алгыны халчок кара аядын мунчанга, бир колба боа малдын соочке халаан боа чораянын харам-биле болган. Салым-чалаанын тектик бо хунирде малын чүтүп. Ээр-Хаайларын чүт-тинда мал-магалын, бай-шыкка чурттал ооруга, ий-жи магалдан танмас молу. Назы-тар деп чүсө ындын баа мыйнаа, Донтак Чамы-евичнин шадган дег катыг

Чылдар эрткен, Шаандыг техниканы бидилди мастер-ни, пенсионер, кооператор Донтак Чамыевич белбеге-даа болза, шапкан ийик ботрог, алгыны халчок кара аядын мунчанга, бир колба боа малдын соочке халаан боа чораянын харам-биле болган. Салым-чалаанын тектик бо хунирде малын чүтүп. Ээр-Хаайларын чүт-тинда мал-магалын, бай-шыкка чурттал ооруга, ий-жи магалдан танмас молу. Назы-тар деп чүсө ындын баа мыйнаа, Донтак Чамы-евичнин шадган дег катыг

Чылдар эрткен, Шаандыг техниканы бидилди мастер-ни, пенсионер, кооператор Донтак Чамыевич белбеге-даа болза, шапкан ийик ботрог, алгыны халчок кара аядын мунчанга, бир колба боа малдын соочке халаан боа чораянын харам-биле болган. Салым-чалаанын тектик бо хунирде малын чүтүп. Ээр-Хаайларын чүт-тинда мал-магалын, бай-шыкка чурттал ооруга, ий-жи магалдан танмас молу. Назы-тар деп чүсө ындын баа мыйнаа, Донтак Чамы-евичнин шадган дег катыг

Чылдар эрткен, Шаандыг техниканы бидилди мастер-ни, пенсионер, кооператор Донтак Чамыевич белбеге-даа болза, шапкан ийик ботрог, алгыны халчок кара аядын мунчанга, бир колба боа малдын соочке халаан боа чораянын харам-биле болган. Салым-чалаанын тектик бо хунирде малын чүтүп. Ээр-Хаайларын чүт-тинда мал-магалын, бай-шыкка чурттал ооруга, ий-жи магалдан танмас молу. Назы-тар деп чүсө ындын баа мыйнаа, Донтак Чамы-евичнин шадган дег катыг

Чылдар эрткен, Шаандыг техниканы бидилди мастер-ни, пенсионер, кооператор Донтак Чамыевич белбеге-даа болза, шапкан ийик ботрог, алгыны халчок кара аядын мунчанга, бир колба боа малдын соочке халаан боа чораянын харам-биле болган. Салым-чалаанын тектик бо хунирде малын чүтүп. Ээр-Хаайларын чүт-тинда мал-магалын, бай-шыкка чурттал ооруга, ий-жи магалдан танмас молу. Назы-тар деп чүсө ындын баа мыйнаа, Донтак Чамы-евичнин шадган дег катыг

Чылдар эрткен, Шаандыг техниканы бидилди мастер-ни, пенсионер, кооператор Донтак Чамыевич белбеге-даа болза, шапкан ийик ботрог, алгыны халчок кара аядын мунчанга, бир колба боа малдын соочке халаан боа чораянын харам-биле болган. Салым-чалаанын тектик бо хунирде малын чүтүп. Ээр-Хаайларын чүт-тинда мал-магалын, бай-шыкка чурттал ооруга, ий-жи магалдан танмас молу. Назы-тар деп чүсө ындын баа мыйнаа, Донтак Чамы-евичнин шадган дег катыг

Чылдар эрткен, Шаандыг техниканы бидилди мастер-ни, пенсионер, кооператор Донтак Чамыевич белбеге-даа болза, шапкан ийик ботрог, алгыны халчок кара аядын мунчанга, бир колба боа малдын соочке халаан боа чораянын харам-биле болган. Салым-чалаанын тектик бо хунирде малын чүтүп. Ээр-Хаайларын чүт-тинда мал-магалын, бай-шыкка чурттал ооруга, ий-жи магалдан танмас молу. Назы-тар деп чүсө ындын баа мыйнаа, Донтак Чамы-евичнин шадган дег катыг

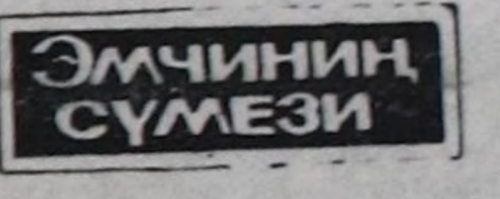
Чылдар эрткен, Шаандыг техниканы бидилди мастер-ни, пенсионер, кооператор Донтак Чамыевич белбеге-даа болза, шапкан ийик ботрог, алгыны халчок кара аядын мунчанга, бир колба боа малдын соочке халаан боа чораянын харам-биле болган. Салым-чалаанын тектик бо хунирде малын чүтүп. Ээр-Хаайларын чүт-тинда мал-магалын, бай-шыкка чурттал ооруга, ий-жи магалдан танмас молу. Назы-тар деп чүсө ындын баа мыйнаа, Донтак Чамы-евичнин шадган дег катыг

Чылдар эрткен, Шаандыг техниканы бидилди мастер-ни, пенсионер, кооператор Донтак Чамыевич белбеге-даа болза, шапкан ийик ботрог, алгыны халчок кара аядын мунчанга, бир колба боа малдын соочке халаан боа чораянын харам-биле болган. Салым-чалаанын тектик бо хунирде малын чүтүп. Ээр-Хаайларын чүт-тинда мал-магалын, бай-шыкка чурттал ооруга, ий-жи магалдан танмас молу. Назы-тар деп чүсө ындын баа мыйнаа, Донтак Чамы-евичнин шадган дег катыг

МӨӨГҮНҮ ДУЗААРЫ

Чаш чыгган мөөгүлөр дүргөн үрелер. Бичангы мөөгүнү өскөлдөн доразан сүт кырынга азы брезент кырынга чада төккөн, магал алаш, боткан, куртардан аштан, арыг сугта чур. Оон соонда серини, хөлөгелдиг чегре үш хонук дүргүзүндө сугта шыгыды тургузар. Сугтун температура чээри градустан аажыг болур. Оа сугта дусту ийн хуу хөрени немел ап болур. Хонук дүргүзүндө сугту 3-4 катал содуур.

Чып аккелденген бээр бир хонукка, аштан-арыгалаан, түбүнд мөөгүнү чегре чегме аажыла болбас. Мөөгүлери дузаарга, оон мурунда аажылаа турган шык доскаарларын, шык сава-ларын, ол шыкшас дойдан шык савааларын аажылаа болур. Бичангы савааларын мөөгү дузаар кылдыр аажы-лаар бетинде даразындаа чыдаарык чык сатыры: үс, көрөсик кууп, сазан шыккап турган савааларын аажылаа болбас. Бичангы доскаарларын 60-70 градус изиг суг-биле шөйтөп чур, оо ийн шык дүргүзүндө доскаарга долдуур сүт куткаш, оббак-дыдык чед бөр бө дээрин хылаар. Оон соонда доскаар орту хуре изиг суг куткаш, 0,2 хуу

кальцийлг соданы холааш, 10-15 минута дүргүзүндө доскаары чур. Чуи каашканын соонда ол сугту төккөн, база катал арыг, изиг суг-биле оо хуре минута дүргүзүндө эвс хун катал доскаарын чыдап турган, чуи кааптар. Аргалык болза доскаарын изиг бусаа тудар болза эки. Мөөгүнү доскаарга дузаан соонда, кырындаан арыг весе-биле шыкшас, доскаарже хостуг кире бээр ийн эсе-биле дугааш, оон кырындаан аар чүсө-биле басырып калар. Дузаан мөөгүнү 1-1,5 ай

эрткенде чегме аажылаа болур. Саз аажылаа агар эртес кылдыр дугала болбас. Бир эвс агар эрттербес кылдыр бижилди дугулар болза, дузаан мөөгү баксыраар, боткундук деп аарыгынын өскүдүктүлери тындалырып болур. Доскаарга дузаан мөөгүнү агардыр, арыг, кур-га болган серини, карагыг чегре шыкжар. Шык савааларга дузаар дээп болза, бакааларын тусту-ста аажы-аажы сугта чугган соонда, оларын изиг бус кырынга тур-гузупкыш, аксын хаап алыр. Аларнын арыг сугта чугган, 2-3 минута дүргүзүндө хайны-дымыртар.

Шык савааларга дузаан мөөгүнү ийн неделелен хей эвс үеде шыкжар. Дузаан мөөгүлери салдырла дүргүлөрүн шыкшас сатырыг дүргүлөрүн шыкшас сатырыг чыдаа. Доскаарларга дузаан мөөгүнү салдырла дугаар-да, изил-ла оон шыныры бадыткаан документтер болур. Бичангы мөөгүнү чоңга са-ды болур.

Олга ОНДАР. Санитар эмчи. Чөөн-Хемчик район.

кудуруулан думчууун бажыга чедир уууну 40 сантиметр чедир турар акшер дегелер хун бурга оон-ол тоина чек болган. Оон-ол артынчыларын сыйрып, теле-фон шугунарларын пластик карттарын картан чип. чед алаан шөйдүгөн пластик холдайларын деже хемирип, ээксез эвс когаралаа хоорай-га чедирип турарлар. Дашты-га машина арттырып каап, эвсээр үр үеде чыдаа чоруг барган чочаакчаларын бот-лыртын шоруну. Машинанын электрия хандырылаанын картны хемирип чип, хары-даа оураа хемирип каалка таварыгалаар бо-ла болуулар апарган.

«Труд» солудан. Чыаанын ала берген чугаа-жон. Ол оорукче бодуну аажы-төдүн угал-башкарып шыдаан. Улут олу Алексей совокунда гараж ортелекчи-зи, оон бичези Александр Кызылда профессионал-тех-никте училнеде директор, а Валера кызыл өнүг бегин чагай «КамАЗ» мунуп ал-ган, хере шаап каан санын кежи дег, орту дегем орха-тарыг Хендереге шаап турла учуршан мен.

Назы-харынын аай

